

**Charity of Georgian Public Figures
the Role of Spreader of literacy among Georgians
in Community Activities**

ქართველი საზოგადო მოღვაწეების ქველმოქმედების
როლი ქართველთა შორის წერა-კითხვის
გამავრცელებელი საზოგადოების საქმიანობაში

Tinatin jabadari

Master in History, Senior Specialist at Central
Archive of Recent History of National Archives of Georgia

e-mail: tinikojabadari@gmail.com

Tel: +995 577 130 325

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-1997-5683>

Abstract: During the tsarist reign, the Society for Spreading Literacy among Georgians was one of the institutions that served the national cause of the Georgian people, the development of their language and culture. In the 70s of the 19th centuries, in particular, the "Book-Knowledge Spreading Society" founded on May 15, 1879, later the K.S.K.G. Society began active activities throughout Georgia. It was an organization that has withstood the work of governments of three different views and directions for several decades. The public organization operated until 1927 and was engaged in great cultural and educational activities.

The activities of the organization founded on public foundations were mainly based on charity: charity evening concerts were often held in various parts of Georgia, cities and villages, where their founded Georgian primary schools (schools) existed, for the purpose of material support. Help came from permanent members of the society, both through membership fees and simultaneous financial assistance. Special mention should be made of the bequests given by our family members, which were determined by the transfer of movable and immovable property. The Foundation of the Literacy Society of Georgia preserved in the National Archives of Georgia and the personal funds of our public figures preserve very interesting material about Georgian charity, their support, and their support for the Georgian education system at the beginning of the last century.

In the topic, I present the selfless help and charity of our great Georgians Davit Sarajishvili, Yakob Gogebashvili, Niko Ghogoberidze, Grigol Dadiani, Giorgi

Zdanovich, Dimitri Nakashidze, Kita Abashidze preserved in the funds of the National Archive, to the community of spreading literacy among Georgians and their contributions to charity, their manuscripts, with scanned material of their wills and their photographs.

Key words: Literacy society among Georgians, charity, bequests, education, schools.

თინათინ ჯაბადარი

ისტორიის მაგისტრი, საქართველოს ეროვნული არქივის
უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივის
უფროსი სპეციალისტი

ელ-ფოსტა: tinikojabadari@gmail.com

ტელ: +995 577 130 325

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-1997-5683>

აბსტრაქტი: ქართველთა შორის წერა - კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება ცარიზმის დროს ერთ - ერთი დაწესებულება იყო, რომელიც ქართველი ხალხის ეროვნულ საქმეს, მისი ენისა და კულტურის განვითარების საქმეს ემსახურებოდა. XIX საუკუნის 70-იანი წლებში, კერძოდ 1879 წლის 15 მაისს დაარსებულმა "წიგნის-ცოდნის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ" შემდეგში ქ.შ.წ.კ.გ საზოგადოებამ მთელი საქართველოს მამულებით, აქტიური მოღვაწეობა დაიწყო. ეს იყო ორგანიზაცია, რომელმაც რამდენიმე ათეული წლის განმავლობაში, სამი სხვადასხვა შეხედულების და მიმართულების მთავრობის მოღვაწეობას გაუძლო. საზოგადოებრივი ორგანიზაცია 1927 წლამდე მოღვაწეობდა და დიდ კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობას ეწეოდა.

საზოგადოებრივ საწყისებზე დაარსებული ორგანიზაციის საქმიანობა ძირითადად ქველმოქმედებაზე იყო დამყარებული: საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, ქალაქებსა და სოფლებში, სადაც მათი დაარსებული ქართული დაწესებულებები (სკოლები) არსებობდა, მატერიალური დახმარების მიზნით, ხშირად იმართებოდა საქველმოქმედო საღამო კონცერტები. დახმარება შემოდიოდა საზოგადოების მუდმივი წევრებისაგან, როგორც საწევრო გადასახადით, ასევე ერთდროულად გაწეული ფულადი დახმარებითაც. განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია, ჩვენი სასიქადულო მამულიშვილების მიერ ანდერძით ბოძებული დახმარებები, რომლებიც

მოდრავი და უძრავი ქონების გადაცემით განისაზღვრებოდა. საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცულ საქართველოს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ფონდსა და ჩვენი საზოგადო მოღვაწეების პირად ფონდებში დაცულია მეტად საინტერესო მასალა ქართული ქველმოქმედებისა, მათი დახმარებებისა, გასული საუკუნის დასაწყისში ქართული განათლების სისტემის მიმართ მათი გვერდში დგომისა.

თემაში წარმოვადგენ ეროვნული არქივის ფონდებში დაცული ჩვენი დიდი ქართველების დავით სარაჯიშვილის, იაკობ გოგებაშვილის, ნიკო ლოლობერიძის, გრიგოლ დადიანის, გიორგი ზდანოვიჩის, დიმიტრი ნაკაშიძის, კიტა აბაშიძის მიერ ქართველთა შორისა წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისთვის გაწეული უანგარო დახმარებისა და ქველმოქმედებით გაწეულ ღვაწლს, მათი ნაანდერძები ქონებით საქართველოს ახალგაზრდობისათვის გაწეულ დახმარებას.

საკვანძო სიტყვები: ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება, ქველმოქმედება, ანდერძები, განათლება, სასწავლებლები.

შესავალი: ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ ქართულ მოწინავე საზოგადოებაში მომწიფდა აზრი გლეხობისათვის პირველდაწყებითი განათლება მათთვის ხელმისაწვდომ, ქართულ ენაზე მიეღოთ და ამ მიზნით შესაფერისი ორგანიზაცია დაერსებინათ. XIX საუკუნის 70-იან წლებში, კერძოდ 1879 წლის 15 მაისს დაარსებულმა "წიგნის - ცოდნის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ" შემდეგში "ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ", მთელი საქართველოს მამულებით, აქტიური მოღვაწეობა დაიწყო. საზოგადოებრივი ორგანიზაცია 1927 წლამდე, თითქმის ნახევარი საუკუნე არსებობდა და დიდ კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობას ეწეოდა.

ახლად დაარსებულ საზოგადოებას ოფიციალურად "ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება" ეწოდებოდა, მაგრამ მისი მიზნები და დანიშნულება მარტო წერა-კითხვის გავრცელებით არ განისაზღვრებოდა, მისი დანიშნულება გაცილებით ფართო ხასიათს ატარებდა, მათ ერთ-ერთ ანგარიშში ვკითხულობთ: "თუმცა ჩვენი საზოგადოება იწოდება წერა-კითხვის გამავრცელებლად, მაგრამ დიდი შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, ვითომ მის დამაარსებლებს სახეში ჰქონებოდათ მხოლოდ წერა-კითხვის სწავლება. დამფუძნებელთა გულითადი სურვილი იყო უპირველესად შექმნა სკოლისა, როგორც

კულტურული კერისა. კულტურა კი არის ქვეყნის სულიერი და ნივთიერი ფართო განვითარება"... საზოგადოების დანიშნულებაზე... მის დაარსებამდე ილია ჭავჭავაძე წერდა: "წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების განზრახვა და მოქმედება შორსა წვდება, თუ საზოგადოებამ მთლად აღასრულა ყველაფერი, რაც კი წესდებულებაში არის მოხსენებული, იმედია ჩვენი ხალხის წარმატება და განვითარება ბევრად წინ წაიდგამს ფეხს; გავრცელდება სწავლა - განათლება სამშობლო ენაზე და მით მიეცემა ჩვენს ქვეყანას ის ყოვლად უსაჭიროესი ნიადაგი, ურომლოდ თვითმოქმედი ცხოვრება და წარმატება შეუძლებელია...."(სეა, ცსა, ფ. 481, აღწერლობა, თბილისი, 1953, ფურც. 18).

საზოგადოებრივ საწყისებზე დაარსებული ორგანიზაციის საქმიანობა ძირითადად საწევრო გადასახადებსა და ქველმოქმედებაზე იყო დამყარებული, საზოგადოების სასარგებლოდ თბილისში და საქართველოს სხვადასხვა ქალაქებსა და დაბა-სოფლებში იმართებოდა საქველმოქმედო საღამოები, წარმოდგენები, ლატარიები. განათლების სურვილით შეპყრობილი ქართული საზოგადოების მოწინავე და შეგნებული ნაწილი მცირე დანაზოგითაც კი, მათთვის მატერიალურ დახმარებას ცდილობდა. საზოგადოების ხელმოკლე მოღვაწეთათვის და ღარიბი ახალგაზრდობის მატერიალური დახმარების მიზნით შემოწირული თანხით ხდებოდა მოსწავლეთათვის სტიპენდიების დანიშვნა, ერთდროული დახმარება როგორც ცალკეული პიროვნებების, ასევე მათი დაარსებული კულტურული დაწესებულებებისთვის. საზოგადოებას დიდძალ თანხას სწირავდნენ ცნობილი მეცენატები დავით სარაჯიშვილი და მმები ზუბალაშვილები, ყოველთვიური დახმარება შემოდიოდა საზოგადოების მუდმივი წევრების მხრიდანაც. განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ჩვენი სასიქადულო მამულიშვილების მიერ ანდერძით ბოძებული დახმარებები, რომელებიც მოძრავი და უძრავი ქონების გადაცემით განისაზღვრებოდა.

მეთოდოლოგია: ქართველ საზოგადო მოღვაწეთა მიერ საზოგადოებისა და ქართველი ახალგაზრდობისათვის გაწეული ამ დიდი დახმარებების შესახებ ნაკლებია ცნობილი. თემის მიზანი მათ მიერ გაწეული დიდი ქველმოქმედების გამომზეურებაა. თემაზე მუშაობის დროს ძირითადად გამოვიყენე საქართველოს ეროვნული არქივში დაცული საქართველოს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ფონდი და ჩვენი საზოგადო მოღვაწეების პირადი ფონდები, სადაც დაცულია მეტად საინტერესო მასალა ქართული ქველმოქმედებისა, მათი დახმარებებისა, გასული საუკუნის დასაწყისში ქართული განათლების სისტემის მიმართ მათი გვერდში დგომისა.

თემაში საუბარი იქნება ჩვენი დიდი ქართველების ნიკო ლოლობერიძის, იაკობ გოგებაშვილის, კიტა აბაშიძის, გრიგოლ დადიანის, დიმიტრი ნაკაშიძის და დავით და ეკატერინე სარაჯიშვილების მიერ წერა-კითხვის გამავრცელებელი

საზოგადოებისთვის გაწეული უანგარო დახმარებისა და ქველმოქმედების შესახებ, წარმოდგენილი იქნება ეროვნულ არქივში დაცულ ფონდებში მათი ხელნაწერებიდან, მათი ანდერძებიდან ამოღებული მასალა.

დისკუსია: ზემოთ ავლინებზე, რომ ქართველთა შორის წერა კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების დაარსებისას ცნობილმა მეცენატმა დავით სარაჯიშვილმა საკმაოდ დიდი თანხა გაიღო საზოგადოების დაარსებისას, რასაც შემდეგშიც აგრძელებდა. ის ყოველთვის გვერდში ედგა განათლების მსურველ ქართველ ახალგაზრდებს, თავის დროზე ზაქარია ჭიჭინაძე წერდა: "თუკი ოდესმე დაიწერება ქართველი ერის განათლებისა და საერთოდ მისი ცივილიზაციის ისტორია, იქ დავით ზაქარიას ძე სარაჯიშვილის ამაგი და სიკეთე უსათუოდ დაიკავებს პირველ ადგილს. ეს ასეც არის რადგან, როდესაც უხდებოდა მას ცხოვრება და მოღვაწეობა, საქართველოში ერთ-ერთი პირველთაგანი იყო, რომელიც ერს ნამდვილ ქომაგად გვევლინებოდა" (სეა, სუიცა, ფ. 1909, ან.2, საქ. N 2, ფურც. 34).

დავით სარაჯიშვილის მიერ გაწეული სიკეთე მისი ნამოწაფარების, მისი აღზრდილების მოგონებებით გაცოცხლდა, მის მიერ გაწეულ ქველმოქმედებაზე დაიწერა არჩილ სტეფანიშვილის მონოგრაფია დავით სარაჯიშვილი, მის შესახებ მოგონებებში წერდნენ მისი თანამედროვენი, არჩილ ჯორჯაძე, გიორგი ლასხიშვილი, ალ. სარაჯიშვილი, არტურ ლაისტი და სხვები.

მისი უახლოესი მეგობარი და ნათესავი ალ. სარაჯიშვილი აღნიშნავდა: "ჩვენ რომ მისი სიმდიდრის ზრდას თვალი რომ ვადევნოთ, გვეგონება თითქოს დავითს ანგარების მეტი არა ასულდგუმულეობდა რაო, მაგრამ მოგების წყურვილთან ერთად დავითს თანდაყოლილი ჰქონდა სამშობლოს ტრფიალი და ეს გრძნობა იზრდებოდა მის გულში მით უფრო, რომ ქონება ემატებოდა... სამშობლოს ბედი მარად მისი საზრუნავი იყო... ჩვენი ძალა და ღონე ყოველთვის პირველად ჩვენს ეკონომიურ წარმატებას უნდა მოვახმაროთ - რადგან უამისოდ იგი მცირე რასმეს სულიერ კულტურასაც, რომელიც წარსულ საუკუნეებში შევიძინეთ, მკვიდრი საფუძველი არ ექნება, ისიც ჩაინთქმის და გაქრება ჩვენს ნივთიერ და სულიერ სიღატაკეში და ჩვენც ეკონომიურად სუსტნი, დავმარცხდებით არსებობის ბრძოლაში და ან გავწყდებით, ან გადავგვარდებით... თავისი ცხოვრების და მოღვაწეობის უკანასკნელ 30 წლის განმავლობაში არ ყოფილა თითქმის არც ერთი დიდი თუ პატარა საზოგადოებრივი წამოწყება, რომ მონაწილეობა არ მიეღოს დავით ზაქარიას ძეს და თავისი დიდი წვლილი არ შეეტანოს მასში." (ფ. 1909, ან. 2, ს. 2, ფურც. 35, 36).

მინდა შევეხო მის სიცოცხლეში გაკეთებულ ბოლო უდიდეს სიკეთეს, მის თანადგომას და ზრუნვას მომავალი თაობების აღზრდაში. განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონია ნიჭიერი ახალგაზრდების მიმართ, ის ყოფილა მათი სულიერი მამა, მასწავლებელი და დამრიგებელი. ის ისე მიიღებდა

ახალგაზრდებს, ისეთი გულითა და სულით გამოჰკითხავდა მათ ამბავს, თითქოს შორიდან შვილი ჩამოუვიდაო, იგი არ იშურებდა მათთვის სტიპენდიებს, ამ დახმარებით თითქოს ეუბნებოდა: "დახმარებას გაძლევ, ისწავლე და ქვეყანას გამოადექიო" (გ. 1909, ან. 2, ს. 2, ფურც. 56).

ცნობილია, თუ რა დიდი წვლილი შეიტანა სარაჯიშვილმა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აშენების საქმეში, პირველად სწორედ მის ოჯახში აღიძრა საკითხი ქართული უნივერსიტეტის აგებისა. ელისაბედ ერისთავი მოგონებებში აღნიშნავდა: "ნიკო ცხვედაძემ წამოჭრა საკითხი ქართული სათავადაზნაურო სკოლის აგების შესახებ, თუმცა იქვე დაუმატებია: "ვინ იცის დათიკო იქნებ მოვიდეს დრო და ქართულ უნივერსიტეტს მოხმარდეს ეს შენობა"ო. დავით სარაჯიშვილი ყოველთვის გვერდში სდგომია ნიკო ცხვედაძეს, მისივე გადმოცემით პირველად 30 ათასი მანეთი შეუტანია გიმნაზიის ასაშენებლად, თან ასე უთქვამს: "აჰა ჯერ ეს იკმარე, ოღონდ ნურსად გამომაჟღავნებ" დაიწყე საქმე და რამდენიც დაჭირდება, მე აქა ვარო" (გ. 1909, ან.2, ს. 2, ფურც. 57).

აკაკი წერეთლის სიტყვით, სარაჯიშვილმა ქართველების სიყვარული სიყვარულითვე მოიპოვა "მაშინ, როდესაც დიდი გვარის შვილები, რომელთაც დიდძალი მამულები, ჩვენი წინაპრების სისხლითა და ოფლით გაჟღენთილი დარჩათ და ამ წმინდა მიწას გულგრილად უგდებდნენ ხელში უცხოელებს, სარაჯიშვილი თავისი ოფლით, შრომით და ინტელიგენტურის გამჭირახობით მოპოვებულ ქონებას ქართველობას უნაწილებდა." (გ. 1909, ან. 2, ს. 2, ფურც. 57).

მისი ერთ-ერთი სტიპენდიანტი, სახალხო მხატვრი გრიგოლ მესხი იგონებდა, რომ სარაჯიშვილის ფირმას, დავით ზაქარიას ძის ინიციატივით ჩამოუყალიბებია ნიჭიერი ახალგაზრდების შემსწავლელი კომიტეტი, რომელსაც სათავეში ედგა ნიკო ცხვედაძე. მისი მიზანი ყოფილა ნიჭიერი ახალგაზრდების გამოვლენა და მათთვის სწავლა-განათლების საქმეში ხელშეწყობა. ეს კომიტეტი რუსეთსა და ევროპაში თავის ხარჯებით აგზავნიდა ახალგაზრდებს, უნიშნავდა გარკვეული რაოდენობის სტიპენდიას. სარაჯიშვილის სტიპენდიატები იყვნენ გიგო გაბაშვილი, მოსე თოიძე, იაკობ ნიკოლაძე და სხვები. (გ.1909, ან. 2, ს. 25, ფურც. 3). სიცოცხლის ბოლო წლებში თურმე ავადმყოფობობდა და ბერლინში დადიოდა სამკურნალოდ. როდესაც ოპერაციის გაკეთება გადაუწყვეტია, ბერლინში მიმავალი ქ. როსტოვში გაჩერებულა და თბილისში გამზადებული ანდერძი, მეუღლის ფარულად ნოტარიულად ნოტარიუს ვ.ი. ცვეტკოვის საშუალებით გაუფორმებია.

მისი გარდაცვალების შემდეგ გაზეთმა "თემმა" გამოაქვეყნა სარაჯიშვილის ანდერძი სათაურით: "შეგნება მოვალეობისა - შრომის ხალხის წინაშე, სამშობლოს წინაშე და მთელი ქალაქის მკვიდრთა წინაშე", რომლის მიხედვითაც მისი ქონება ასე გადანაწილდა:

1. საქართველოს წერა - კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას ეძლეოდა 300 ათასი მანეთი. აქედან მისი ნახევარი (150 ათასი მან.) უნდა მოხმარებოდა ეროვნული მიუზეუმის აშენება-მოწყობას. მეორე ნახევარი განკუთვნილი უნდა ყოფილიყო სტიპენდიებით რუსეთსა და საზღვარგარეთ სასწავლებლად წასული საუკეთესო სტუდენტობისათვის. თანხა ხელუხლებლად უნდა ყოფილიყო ბანკში და იქიდან მიღებული შემოსავალი კვლავ სტუდენტებს უნდა მოხმარებოდათ.

2. მისი გარდაცვალების შემდეგ ყოველწლიური დახმარება უნდა გასწეოდა იმ სკოლებს, რომელთაც ის სიცოცხლეში უწევდა დახმარებას.

3. თბილისის პირველ გიმნაზიას უნდა გადასცემოდა 10 ათასი მანეთი, თბილისის სემინარიას 5 ათასი მანეთი.

4. კონიაკის ქარხნის მუშებს ეძლეოდათ 25 ათასი, ხოლო მოსამსახურე პერსონალს 100 ათასი მანეთი.

5. მისი სახლი მდებარე (ყოფილი სერგეევის) მაჩაბლის ქუჩაზე უნდა გადაცემულიყო ქალაქის თვითმმართველობის განკარგულებაში თავისი მოწყობილობით, რომელშიც უნდა განთავსებულიყო სამხატვრო გალერეა და შინამრეწველობისა და ხელოვნების გალერეა. ამ მიზნისათვის გამოყოფილი იყო ნახევარი მილიონი მანეთი (300 ათასად მანეთად შეფასებული იყო შენობა, ხოლო მისი მოწყობილობა 200 ათას მანეთად).

მათი (ცოლ - ქმრის) გარდაცვალების შემდეგ უნდა მომხდარიყო მათი საქარხნო-სავაჭრო დაწესებულებათა ქონების ლიკვიდაცია ექვსი წლის განმავლობაში და შემოსავალი უნდა განაწილებულიყო სამი საზოგადოების: წერა-კითხვის გამავრცელებელ, საისტორიო საეთნოგრაფიო და თბილისის დრამატულ საზოგადოებას შორის. მამასადემე ზემოთ აღნიშნულ 3 მილიონ მანეთს, ემატებოდა მთელი საქარხნო და სავაჭრო დაწესებულებების ქონება. ამ შემოსავლიდან წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას 1919 წელს დამატებით გადაეცა 180 000 მანეთი.

ანდერძის თანახმად დავით სარაჯიშვილის მეუღლეს, ეკატერინეს ევალებოდა თვალყური ედევნებინა ანდერძის დროულად განხორციელებისა და თანხების დაუბრკოლებლად გაცემისათვის. ანდერძის აღმასრულებლად დასახელებული იყო მისი ნათესავი და მეგობარი, "მისი მარჯვენა მკლავი" მისი საქმეების სამირკველი, ალექსანდრე პეტრეს ძე სარაჯიშვილი, ნიკო ზებედეს ძე ცხვედაძე და ადამ ივანეს ძე ფორაქიშვილი. (გ. 1909, ან. 2, საქ. N 2, ფურც. 69).

დავითის გარდაცვალების შემდეგ მისი საქმე მისმა მეუღლემ ეკატერინე ფორაქიშვილმა გააგრძელა. როგორც ზაქარია ჭიჭინაძე წერდა: ისიც "ქართული მწიგნობრობის მოყვარე იყო და როგორც განათლებული პირი დიდი პატივისმცემელი...ის ქმართან ერთად სწევდა საერთო უღელს, რასაც დავით ზაქარიას ძე ემსახურებოდა, ეს მანდილოსანიც ფაქიზად ასრულებდა, ადიდებდა და პატივს სცემდა იმასვე. მან საკუთარი ინიციატივით, უპატრონა

და საკუთარი ხარჯით პანსიონატში მიაბარა ივანე მაჩაბლის ობლად დარჩენილი ვაჟი ნიკო (ნიკუშა) (ფ. 1909, ან. 2, ს. 2, ფურც. 75).

ეკატერინე სარაჯიშვილმა მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ მხოლოდ 5 წელი იცოცხლა, 1916 წლის 5 აგვისტოს ჩრდილო კავკასიაში სამკურნალოდ წასული, თბილისისკენ მომავალი მლეთაში გარდაცვლილა. მისი ქონების უდიდესი ნაწილი, რომლის თანხა სამ მილიონამდე მანეთს შეადგენდა, თავის ერს უნდერძა. ყურადღებას გავამახვილებ მხოლოდ ქართველი საზოგადოების სწავლაში მოსახმარებელ ქონებაზე, რომელიც შემდეგნაირად განაწილდა:

1. 500 ათასი მანეთი ნაღდი და 90 ათასი მანეთი პროცენტიანი ქაღალდები, რომელიც მისი ძმის ვასილ ფორაქიშვილის გარდაცვალების შემდეგ გადაეცემოდა წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას;
2. 50 ათასი მანეთი თბილისის პოლიტექნიკურ ან სხვა უმაღლესი სასწავლებლის დასაარსებლად;
3. 30 ათასი მანეთი კავკავის ღარიბ მოსწავლეთათვის, სწავლის ფულის გადასახდელად;
4. 50 ათასი ავლაზარში საპროფესიო სკოლის დასაარსებლად.

დავით სარაჯიშვილის დარჩა საუკეთესო ბიბლიოთეკა, 1911 წელს საოცარი სიზუსტით აღწერილი. ბიბლიოთეკა შედგებოდა 10 განყოფილებისაგან და მოიცავდა მხოლოდ რუსულ, გერმანულ და ფრანგულ ენაზე გამოცემულ 1129 წიგნს. (ფ. 1909, ან. 2, ს. 2, ფურც. 59). დავით სარაჯიშვილის გარდაცვალების შემდეგ ეკატერინე ფორაქიშვილმა ეს ბიბლიოთეკა გააორკეცა და გაამდიდრა ქართული ლიტერატურის ხარჯზე. მათი გარდაცვალების შემდეგ ადამ ფორაქიშვილმა ბიბლიოთეკა 2309 წიგნით, თავისი უძვირფასესი კარადებით, 1918 წელს ქართულ უნივერსიტეტს საჩუქრად გადასცა. (ფ. 1909, ან. 2, ს.2, ფურც. 59).

საარქივო დოკუმენტებში ინახება, ჩვენი სახელოვანი მამულიშვილების, 1916 წლის სარაჯიშვილის სახელობის იმ სტიპენდიატთა სია, რომლებიც მისი გარდაცვალების შემდეგ კვლავ ღებულობდნენ სტიპენდიას:

1. ქრისტეფორე გრიგოლის ძე ამილახვარი - 300+100მან.;
2. გიორგი ვასილის ძე დალაქიშვილი - 300 მან.;
3. ვლადიმერ კონსტანტინეს ძე ემხუარი - 300 მან.;
4. რაფიელ ბესარიონის ძე ნიჟარაძე - 300 მან.;
5. გაბრიელ გრიგოლის ძე ოქროპირიძე - 300 მან.;
6. იაკობ ისიდორეს ძე რამიშვილი - 300 მან.;
7. შალვა გერასიმეს ძე ქიქოძე - 300 მან.;
8. ვლადიმერ იოსების ძე ყანჩელი - 106 მან.;
9. ალექსი დიმიტრის ძე ციციშვილი - 400 მან.;
10. ნინო სოლომონის ასული ციციშვილი - 400 მან.;
11. ვახტანგ ილიას ძე კოტეტიშვილი - 300 მან.;
12. მამია არსენის ძე ხუხუნაიშვილი - 300 მან.;
13. რაისა რაფიელის ასული ჩიხრაძე - 300 მან.;
14. პავლე იესეს ძე ინგოროყვა - 25 მან. ზუბალაშვილი + 15 მან. სარაჯიშვილი;
15. დავით ჩადუნელი - 360 მან.;
16. ალექსანდრე შვანგირაძე - 360 მან.

წ.კ.გ. საზოგადოებამ სულ 1916 წლის 15 თებერვლამდე საქართველოს მომავლისათვის ნაანდერძევი ქონების განაღდებათ გახარჯა 179, 751 მან. 68 კაპ. (ფ. 481. ან.1, ს. 1269, ფურც. 6, 7). მისი სტიპენდიანტების სიაში იყვნენ მიხეილ სარაჯიშვილი - პროფესორი, ქიმიკოსი; კათოლიკოს - პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე, გიგო ქურდიანი - ინჟინერი და ილია მიხეილის ძე მამაცაშვილი. (ფ. 481, ან.1, ს. 1269, ფურც. 5).

სარაჯიშვილი დახმარებას უწყევდა თბილისის მახლობლად მის მფლობელობაში მყოფ სოფლებს, წოდორეთს, ძაღლიანთხევს, შინდაკვრას და ბევრეთს. მან გაუყვანა სოფელ დილომს სასმელი წყალი და მისი დახმარებით აიგო სასაფლაოსთან დამაკავშირებელი თაღოვანი ხიდი (ფ. 1909, ან.2, ს. 23, ფურც. 1, 6).

დ. სარაჯიშვილის ხელშეწყობითა და დახმარებით არყის, ღვინის და კონიაკის დარგში დახელოვნდა ცნობილი მეწარმე და ქველმოქმედი ივანე კვეზერელი-კოპაძე. 1905 წელს ბრიუსელსა და პარიზის გამოფენებზე მისი ნაწარმი ოქროს და ვერცხლის მედლებით დაჯილდოვდა. (ფ. 1909, ან. 2, ს. 21, ფურც. 2).

1914 წელს გაიყიდა სარაჯიშვილების ნაანდერძევი უძრავი ქონება: ქალაქ თბილისში ელისაბედის, აბასთუმნის, წყნეთის და ანდრიას ქუჩებზე მდებარე მიწები, შორაპნის მაზრაში მდებარე მიწა "ტევრი," სიღნაღის მაზრაში მდებარე მიწა "არამდარა," ალაზნის პირად ვაჩხნაძეებთან საზიარო მიწა; თბილისის მაზრაში წოდორეთსა და შინდაკვრავაში მდებარე მისი მიწები, რომლებიც ასევე ქართულ განათლებას მოხმარდა (ფ. 481. ან. 1, ს. 1269, ფურც. 1).

ზემოთ ჩამოთვლილ ნაანდერძევი ქონებაში არ არის მოხსენებული ქართული მედიცინისთვის, საქართველოს ეკლესიების რესტავრაციისთვის, ქართული სოფლებისთვის გაწეული უდიდესი დახმარება, რადგან თემა ეხება მეცენატის მიერ ქართულ სწავლა-განათლებისთვის დახარჯულ თანხებს. საუკუნეზე მეტი გავიდა ამ ანდერძიდან და ჯერ კიდევ გაკვირვებას იწვევს მისი გაწეული სიკეთე. გაზეთი "სახალხო ფურცელი" 1916 წელს (N 645) წერდა: " შეუმჩნევლად და წყნარად ქველმოქმედებდა განსვენებული და ბოლოს უხვად დააჯილდოვა თითქმის ყველა ქართულ - კულტურული საზოგადოება. სიუხვის გარდა ანდერძში მოჩანს აზრიანობა, ეს არ არის ჩვეულებრივი ანდერძი ჩვეულებრივი ქველმოქმედისა, მასში ჩანს ერთგვარი საკუთარი შეხედულება იმის შესახებ, თუ რას უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს ჩვენთვის და ამიტომ რას უფრო ყურადღება უნდა მიექცეს, მაღლიერი საზოგადოება არასოდეს დაივიწყებს უხვ ქველმოქმედს, რომელმაც ესოდენ დიდი ღვაწლი დასდო ჩვენს კულტურას (ფ.1909, ან. 2, ს. 4, ფურც.. 9).

იაკობ გოგებაშვილი დავითის გარდაცვალების შემდეგ წერდა: "თავისი ანდერძით სიკვდილი დათრგუნა და ბრწყინვალე შარავანდედით შეიმოსა... მე ამჟამად არ ძალმიძს აღვწუსხო არც დიდი ამაგი განსვენებულისა და არც მისი უმაგალითო ქველმოქმედება. აღვნიშნავ მხოლოდ, რომ

განსვენებულს მამისგან დარჩა მცირედი თანხა და მან ეს თანხა თავისი ცოდნით და მხნეობით მილიონებად გადააქცია... და ბოლოს, მთელი თავისი დიდი ქონება, შეძენილი პატიოსანი გზით და უმწიკვლო მოქმედებით, მან ქვეყანას დაუტოვა." (ფ.1909, ან. 2 ს. 2, ფურც. 24).

როცა ჩვენი სასიქადულო მამულიშვილების ღვაწლზეა საუბარი, არ შეიძლება არ შევეხოთ ჩვენი დედა ენის ფუძემდებლის, იაკობ გოგებაშვილის ქველმოქმედებას ჩვენი ერისა და ახალგაზრდა თაობის წინაშე. ცნობილია, რომ გოგებაშვილი დაუღალავად იღწვოდა საქართველოში სახალხო სკოლების შექმნა-დამკვიდრებისათვის. განსაკუთრებით დიდია მისი ღვაწლი "ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების" დაარსებასა და მის განვითარებაში. მთელი მისი ცხოვრება მიძღვნილი იყო ამ საქმიანობისაკენ. განსაკუთრებით გულშემატკვირობდა და არა ერთი დახმარება გაუწევია ქალაქ ბათუმის ახლად დაარსებული სკოლისათვისაც, მათ ეხმარებოდა როგორც წიგნებით ასევე თანხით. ერთერთი დოკუმენტის მიხედვით 1902 წელს მან ბათუმის სკოლას შესწირა 200 მანეთი (ფ. 481, ან.1, ს. 779, ფურც. 8,9).

გოგებაშვილს სიკვდილამდე არ შეუწყვეტია საზოგადოებრივი საქმიანობა, სამოციანი წლებიდან დაწყებული საქართველოში არ განხორციელებულა არც ერთი კულტურული ღონისძიება, რომელშიც მას აქტიური მონაწილეობა არ მიეღოს. გოგებაშვილმა დიდი როლი შეასრულა 1878 წელს თბილისის გუბერნიის "ღარიბ მოსწავლეთა შემწე თავად - აზნაურთა საზოგადოების" დაარსებაში. ამ საზოგადოების მეშვეობით 1879 წელს დაარსდა ქართული სასწავლებელი, რომელიც მალევე გიმნაზიად გადაკეთდა. როგორც მისი თანამედროვე საზოგადო მოღვაწე ალექსანდრე გარსევანიშვილი იგონებდა: "ბევრ გლეხის შვილს გაუღო მეცნიერების კარი, ჩაუნერგა მეცნიერების სიყვარული, იგი ქართველი ღარიბი მოწაფეების მფარველი და დამრიგებელი იყო, მეტად შემბრალებელი გული ჰქონდა, დახმარების ხელს უწყობდა როგორც მოსწავლეებს ასევე ხელმოკლე მასწავლებლებს (ი. გოგებაშვილი, 1989, ტ. 1 გვ. 14).

ი.გოგებაშვილი იყო ასევე "ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების" დაარსების ერთ - ერთი ინიციატორი, საზოგადოების წევრი, 1890 წლიდან კი მისი საპატიო წევრი. იმდენად დიდი იყო მისი ღვაწლი ქართული საზოგადოების წინაშე, რომ მისი გარდაცვალების შემდეგ გაზეთები წერდნენ: ამ დანაკარგით გამოწვეული მწუხარება ისევე ძლიერი და საგრძნობია, რაც ქვეყანამ განიცადა დიმიტრი ყიფიანისა და ილია ჭავჭავაძის გარდაცვალების დროს" (ი. გოგებაშვილი, 1989, ტ. 1 გვ. 18).

ყურადღება მინდა გავამახვილო ქართველი ხალხისთვის დანატოვარ, მის ანდერძზე, რომლის აღმსურებელი წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება იყო. ანდერძი შეადგინეს ათიოდე დღით ადრე

გარდაცვალებამდე და დადასტურებული იყო იმავე წლის 22 ნოემბერს. 1912 წლის 1 ივნისს დაიწერა პირველი ანდერძი, 1912 წლის 2 ივნისს, მის მიერვე მცირეოდენი ცვლილებით მეორე ეგზემპლარი. საერთო ჯამში გარდაცვალებამდე იაკობ გოგებაშვილმა საკუთარი ნებით წ.კ.გ.საზოგადოებას უანდერძა:

1. ვერაზე მდებარე ნაკვეთი ზომით 264 კვ საჟენის ფართობით.
2. ფული ქალაქდებით 6.600 მან. ღირებული ფასით, ნაღდი: 15,726 მან,84 კაპ;
3. საზოგადოებაზე დარჩენილი წიგნების ფული გარდაცვალების დღემდე, რომელიც შეადგენდა 4.505 მან. და 48კ;
4. 1.წიგნების ყოველწლიური შემოსავალიდან თანხა უნდა გადაეხადათ მის მშობლიურ სოფელ ვარიანში პირველდაწყებითი სკოლის დაარსებისთვის 2. ყოველწლიურად 120 მან უნდა გადაეხადათ: განათლებს საზოგადოების სკოლისთვის, ქართული საბავშვო ბაღისათვის, ჭრა - კერვის სკოლისათვის;
5. ანდერძით მოთხოვნილი იყო სახალხო განათლების გოგებაშვილის სახ. ფონდის ჩამოყალიბება, მისი თანხის 10,000 მანეთამდე გაზრდის შემთხვევაში, ნაწილი მოხმარებოდა ქართველ ნიჭიერ ახალგაზრდებს, გლეხებისა და სოფლის ღარიბ მასწავლებლებს, საზოგადოების გაუქმების შემთხვევაში სახელმძღვანელო წიგნების საკუთრებაზე და სახალხო განათლების ფონდზე პასუხისმგებლობას აიღებდა რომელიმე საპატიო საზოგადოება, რომელიც მის მემკვიდრეობას დანიშნულებისამებრ გამოიყენებდა. წლების განმავლობაში სხვადასხვა ორგანიზაციებიდან და კერძო პირებისგან იზრდებოდა ფონდის შემოსავალი. 1917 წელს მისი დანატოვარი მიწის ნაკვეთიც გაიყიდა. (ფ.481, ან.1, ს. 1308, ფურც. 1,2).

ქართველთა შორის წერა კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრთა შორის უდავოდ დიდი ადგილი უკავია ნიკოლოზ ლოღობერიძეს, ქართული სტამბის ერთ-ერთ ფუძემდებელს. გარდაცვალებამდე 1 წლით ადრე 1910 წლის 22 ივნისს შედგა მისი ანდერძი, დამტკიცება ორი წლის შემდეგ მოხდა. განსვენებულმა ქ.შ.წ.კ.გ. საზოგადოებას 45 000 მანეთი უანდერძა. ანდერძის აღმსრულებლად დასახელდნენ ფილიპე გოგიჩაიშვილი, რომელიც სიცოცხლეშივე წარმართავდა მის ფინანსებს და ექვთიმე თაყაიშვილი.

ნაანდერძევი თანხიდან უნდა შექმნილიყო მისი სახელობის სამი ფონდი: სასტიპენდიო, ქართული წიგნების გამოსაცემი და სწავლა-განათლების გასავრცობად: ქუთაისის მაზრის გოჩა ჯიხაიშის სკოლისა და შორაპნის მაზრის რგანის სკოლისათვის. ფული უნდა განაწილებულიყო შემდეგი წესით: სასტიპენდიო 2000 მანეთი. ამ თანხით სარგებლობის უფლება ჰქონდათ საქართველოდან საზღვარგარეთ და რუსეთში წასულ უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტებს, განურჩევლად ეროვნებისა საზოგადოების გადაწყვეტილებით. სტიპენდიები დაენიშნათ დავით სვიმონის ძე ლოღობერიძეს, სვიმონ ივანეს ძე დიდიმამიშვილს, დავით გიორგის ძე ჩიქოვანს, ილია გიორგის ძე ტოროშელიძეს, დავით ნიკიტინს, ბარბარე

ვარდოსანიძეს, დავით ნაცვლიშვილს. თანხა ყველა სტუდენტზე გადაანგარიშებული იყო წლებისა და თვეების მიხედვით (ფ. 481, ან.1, ს. N 1327, ფურც.1-7). ნაანდერძევი თანხიდან უნდა გაცემულიყო აგრეთვე საპრემიო თანხები, რომელიც ავტორის წესების მიხედვით გაიცემოდა.

მისი ნაანდერძევი ქონებისაგან ჩვენთვის საინტერესოა "ქართველთა შორის წერა კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისათვის" ნაანდერძევი თანხა - 45 000 მანეთი, რომელიც ძირითადად შედგებოდა ფასიანი ქაღალდებით.

1. თფილისის სათავად-აზნაურო ბანკის გირავნობის ფურცლები - 27.470 მანეთის;

2. პეტერბურგის ქალაქის საკრედიტო საზოგადოების 42 % ობლიგაციები - 16.070 მანეთის;

3. ღვინისა და ვიტებსკის რკინიგზის ობლიგაციები - 4% - 1260 მანეთი;

1915 წლისთვის ნიკოლოზ ლოლობერიძის ნაანდერძევი თანხის რაოდენობა სარგებლით შეადგენდა - 52,613 მან. 08 კაპ. წლების შემდეგ მისი ანდერძის აღმსრულებლის მიერ საზოგადოებაში წარმოდგენილი თანხა განაწილდა:

1. სასტიპენდიო - 20.000 მან;

2. საპრემიო 11.306 მან და 54 კაპ;

3. წიგნების გამოსაცემად - 11.304 მან და 54 კაპ. თანაბრად განაწილდა სასტიპენდიო და საპრემიო თანხა.

4. განათლების გასავრცელებლად გოჩა-ჯიხაიშში და რგანში - 10.000 მანეთი. (ფ. 481, ან.1, ს. 1309, ფურც.32).

საინტერესო ანდერძი აქვს გრიგოლ ლევანის ძე დადიანს, რომელიც "წ.კ.გ.საზოგადოების" ერთ-ერთი დამაარსებელი და მისი წევრი იყო 1879 წლიდან. გრიგოლ დადიანი საკმაოდ განათლებული და პოეზიაზე შეყვარებული ადამიანი იყო. მას ეკუთვნის ისტორიული პოემა "რუხის ბრძოლა" (ცხოვრება დიდისა მეფის სოლომონისა), რომელიც 22 წლის ასაკში დაწერა. პოემაში აღწერილია 1780 წელს მეგრულ-იმერთა ერთობლივი ბრძოლა აფხაზთა და კავკასიელ მთიელ მომხდურთა წინააღმდეგ. მისი დაწერილი პოემა დავით ჩუბინიშვილმა თავისი "ქართული ქრესტომატიის" 1863 წლის გამოცემაში შეიტანა. გ.დადიანი პერიოდულად აქვეყნებდა ლექსებს "იოანე გეგეჭკორის", "კოლხიდელის" "მეგრელის" ფსევდონიმით. მის კალამს ეკუთვნის პატრიოტული სულისკვეთებით აღსავსე ლექსები, თანამშრომლობდა ჟურნალ-გაზეთებში "ცისკარი", "ივერია" და სხვა.

1898 წლის 13 დეკემბერს გ. დადინმა ლეჩხუმის მაზრის სოფელ ლეხერაში საკმაოდ მოზრდილი ანდერძი შეადგინა. ჩვენთვის საინტერესო ამ ანდერძიდან ქ.შ.წ.კ.გ. საზოგადოებისათვის ნაანდერძევი ქონება. ყურადღება მისაქცევია მის მიერ დატოვებული თანხიდან პრემიის მიღების და სარგებლობის წესი, რომელიც რვა პარაგრაფისგან შედგებოდა და შეიცავდა შემდეგ მოთხოვნებს:

1. "სამარადისო პრემიას შეადგენს სარგებელი სამი ათასი მანეთისა, რომელსაც მე ვსწირავ ქ. შ.წ.კ.გ. საზოგადოებას, იმ პირობით, რომ ეს ფული დარჩეს საუკუნოდ ხელუხლებელად და ინახებოდეს ან სახელმწიფო ბანკში ან რომელიმე სარგებლიან სახელმწიფოსგან უზრუნველყოფილ ქალაქებში.
2. პრემია გაიცემოდა სამ წელში ერთხელ მასზე, ვინც წარმოადგენდა საუკეთესო ისტორიულ თხზულებას საქართველოს წარსულზე, საუკეთესო ფილოლოგიურ კვლევას. საკონკურსო თხზულება აუცილებლად უნდა ყოფილიყო ქართულ ენაზე. საპრემიო თანხა შეადგენდა 400 მანეთს და არ იყოფოდა, თანხა მხოლოდ ერთ პიროვნებაზე გაიცემოდა."

(ფ.481, ან. 1, ს. 830, ფურც.1, 16).

გიორგი ზდანოვიჩი (ფსევდონიმი მაიაშვილი) 1902 წლიდან გიორგი ზდანოვიჩი იყო "ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების" ნამდვილი წევრი, ხოლო 1912 წლიდან ქუთაისის განყოფილების მუდმივი წევრი და გამგეობის თავმჯდომარე. ქ.შ.წ.კ.გ. საზოგადოებაში შესვლისას მან ერთიანად გადაიხადა საწევრო 100 მანეთი. მისი სახელი მჭიდროდაა დაკავშირებული საქვეყნოდ განთქმულ ჭიათურის მარგანეცის მრეწველობასთან. ზდანოვიჩი იყო მარგანეცის მრეწველთა წარმომადგენლობითი ორგანოს ყრილობის დაარსების ინიციატორი და ამ საქმის ორგანიზატორი. 1896-1917 წლებში ყრილობის უცვლელი ხელმძღვანელი. დაინტერესებული იყო ქვეყნის სამეურნეო ცხოვრების გაუმჯობესებით, რაც ქართველი ხალხის სოციალურ და ეროვნული განვითარების ქვაკუთხედად მიაჩნდა.

საინტერესოა გიორგი ზდანოვიჩის ანდერძის ტექსტი, რომელიც 1913 წლის 13 იანვარს შედგა. აღნიშნულის მიხედვით ზდანოვიჩი მთლიან თავის უძრავ - მოძრავ ქონებას, ფასიან ქალაქებსა და ნაღდ ფულს გასესხებულს და ადგილზე არსებულს, უტოვებდა ქ.შ.წ.კ.გ. საზოგადოებას: მასში შედიოდა ქუთაისში მდებარე 8 ოთახიანი სახლი, უმდიდრესი ბიბლიოთეკა 2500 - მდე ძვირფას ყდებში ჩასმული წიგნებით, გასესხებული თანხა დაბრუნების შემდეგ და ტყვარჩელის ქვის მადნის მისი წილი შემოსავალი. ანდერძის შემსრულებლად დასახელებული იყო ისიდორე კვიციანიძე, რომელიც განსაკუთრებული მოწიწებითა და სიყვარულით აღწერდა მის ბიბლიოთეკას: "ვცემ რა პატივს უდროოდ ტრაგიკულად გარდაცვლილ საზოგადო მოღვაწეს, საზოგადოებისათვის მის დანატოვარ კულტურულ საგანძურსაც ფრთხილად და გულის მოდგინედ ჩავიბარებ და მოვუვლი..." (ფ. 481, ან. 1, ს. 1832, ფურც. 32). გიორგი ზდანოვიჩის სახლი გაიყიდა 140 ათას მანეთად გაიყიდა, მასში არსებული ქონება, სულ 221 დასახელების ნივთი კი - 139 226 მანეთად ტყვარჩელის ქვანახშირის მადნის ჟდანოვიჩისეულ წილის ქ.შ.წ.კ.გ. საზოგადოების სასარგებლოდ მიღებაზე მეწილეებთან მოლაპარაკების პროპცესი 1921 წელსაც მიმდინარეობდა. (ფ. 481, ან.1, ს. 1753, ფურც. 5-6).

გიორგი ზდანოვიჩთან დაახლოვებული პირი იყო ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობის წევრი, „საქართველოს კულტურულ საზოგადოებათა კავშირის“ ერთ-ერთი დამაარსებელი, ქუთაისის საზოგადოება „სინათლეს“ თავმჯდომარე, პუბლიცისტი, ქართული დრამატული საზოგადოების გამგეობის წევრი, ქართველი საზოგადო მოღვაწე, ჭიათურის შავი ქვის მრეწველთა საბჭოს „საურთიერთო ნდობის ბანკის“ თავმჯდომარე, შემდეგ კი საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე კიტა აბაშიძე, რომელსაც ცხოვრების ასეთივე ტრაგიკული დასასრული ჰქონდა.

ჯანმრთელობის გაუარესების გამო 47 წლის ასაკში კიტა აბაშიძემ თბილისის ნოტარიუსის გიორგი მაჭავარიანის დახმარებით შეადგინა ანდერძი, რომლითაც თავისი ლიტერატურული ნაწარმოებები უანდერძებდა ქ.შ.წ.კ.გ.საზოგადოებას. ანდერძით ნაგარაუდვე იყო მისი უმდიდრესი ბიბლიოთეკა გადასცემოდა ქართულ უნივერსიტეტს, იმ შემთხვევაში თუ მისი გარდაცვალების შემდეგ სამ წელში გაიხსნებოდა, მაგრამ თუ უნივერსიტეტის გახსნა დაავიანდებოდა, ის მთლიანად გადაეცემოდა ქუთაისის საზოგადოება "სინათლეს". ცნობილია, რომ კიტა აბაშიძის ეს დიდი ბიბლიოთეკა გადაეცა ადრესატს - თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, რაც ქართული უნივერსიტეტისთვის ეს ერთ-ერთი პირველი დიდი მონაპოვარი იყო....(ფ. 481, ან. 1, ს. 1829, ფურც. 2).

ყურადღებას იპყრობს ასევე ცნობილი საზოგადო მოღვაწის პეტრე ნაკაშიძის ძმის - დიმიტრი გიორგის ძე ნაკაშიძის ანდერძი. თავადი დიმიტრი ნაკაშიძე 1889 წლიდან "ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ნამდვილი წევრი იყო, 1876 წლის 28 მაისს და 1894 წლის 14 მაისს მონაწილეობდა ქუთაისის გუბერნიისა და მაზრის სათავადაზნაურო არჩევნებში. 1900 წლის 7 ნოემბერს ქალაქ ქუთაისში მის მიერ შედგენილი იყო ანდერძი, რომელიც ყურადღებას იპყრობს მისი ქონების საზოგადოებისთვის განაწილების თავისებურებით, კერძოდ: "ცოტაოდენი ფული, რაც ჩემი სიკვდილის შემდეგ ქუთაისის საურთიერთო კრედიტის საზოგადოებაში დარჩება ჩემგან შენახული, როგორც თავნი, ისე მისი სარგებელი, აგრეთვე საწევრო ფული ჩემი ხსენებულს საზოგადოებაში შეტანილი, მისის დივიდენტით, მიანდერძებია "ქართველთა შორის წერა - კითხვის გამავრცელებელის საზოგადოებისათვის", იმ პირობით, რომ ეს ჩემი ნაანდერძევი მან ხელუხლებელ თავნად აქციოს და რასაც წლიურად სარგებელს აიღებს ამ თავნით, მოახმაროს სამადლოდ და ჩემდა სამახსოვროდ გურიანთის სასოფლო სასწავლებელს გადაეცეს, რომელიც ამ ჟამად გურიაში, ციხის სასოფლო საზოგადოებაში არსებობს." ეს ნაანდერძევი თანხა შეადგენდა 2400 მანეთი, თუმცა 1914 წელს დიმიტრი ნაკაშიძის შთამომავალმა, მის სასახლეში სოფელ ვაშნარში მცხოვრებმა თეოლინე ნაკაშიძემ მოითხოვა ანდერძის გადამისამართება ვაშნარის სკოლისათვის,

რადგან იმ დროს სკოლა საშინელ დღეში ყოფილა. (ფ. 481, ან.1, ს. 777, ფურც. 6,21).

დასკვნა: აქ დავამთავრე ჩვენი დიდი წინაპრების ქველმოქმედებაზე საუბარს, თუმცა ეს იმდენად დიდი თემაა, არ ეყოფა ორი მოხსენებაც. დამეთანხმებით ქველმოქმედება ყოველთვის დიდად ფასობდა და ფასობს საზოგადოებაში. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მათი თავდადება იმ დროს, როცა ქვეყნის მოსახლეობის დიდი ნაწილი სრულიად გაუნათლებელი იყო, ქვეყანას წყალივით სჭირდებოდა განათლებული და ახალი ცხოვრებისთვის მომზადებული ახალგაზრდები. სწორედ ამ დროს გაიღო ქვეყნის შეგნებულმა ნაწილმა წლობით ნაგროვები ქონება და სრულიად უსასყიდლოდ გადაეცა განათლების ამ დიდ ფონდს. მათი პატრიოტული საქმეები მუდამ იქნება ნიმუში იმისა, თუ როგორ უნდა უყვარდეს კაცს თავისი ერი, თავისი სამშობლო, როგორ უნდა შესტკიოდეს გული, ქვეყნის აყვავების, ხალხის ბედნიერი და უკეთესი მომავლისათვის.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. საქართველოს საისტორიო ცენტრალური არქივი – სცა: ფ. 481, ან. 1. საქმეები NN 777, 779, 830, 1269, 1308, 1309, 1327, 1753, 1829, 1832; ფ. 2079, ან. 1, საქმე N 1.
2. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი: ფ. 1909, ან. 2, საქმეები: NN 2, 4, 21, 23, 25.
3. გოგებაშვილი, 1989: – ი. გოგებაშვილი, "რჩეული თხზულებები" , თბილისი, 1989.
4. საქართველოს სახელმწიფო არქივები, 1953: – ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება (ფონდის აღწერილობა), თბილისი, 1953.

დავით სარაჯიშვილი

ეკატერინე ფორაქიშვილი სარაჯიშვილი

ՏՃԶԵՄԻՆ

91

Երևան-յոստիան զարգացման և կենտրոնական ժողովին
քննարկելու Արևիկալի մասին 23/IV 1921 թ.

Բանախոս: Զ. Բախչալյան, Ե. Մարտիրոսյան, Ե. Մարտիրոսյան, Ե. Մարտիրոսյան,
Գ. Մարտիրոսյան, Գ. Մարտիրոսյան, Գ. Մարտիրոսյան,
Մարտիրոսյան Բ. Մարտիրոսյան

Գրականության հարցեր

Բարձրագույն

Գրականության հարցերի մասին զեկամ զեկամ
ժողովին

Մարտիրոսյան Բ-ը սերտորեն հետևելով
ուսուցչին շրջանում, հետևելով նաև
ժողովին զարգացման զեկամ զեկամ
չեզոքորեն ներկայությունը իրենց շուրջ
հարցերի և զեկամ զեկամ ևս
ևս, երբեք չենք մարտիրոսյան զեկամ
ևս զարգացման ժողովին զարգացման
Երևանի զարգացման զեկամ զեկամ

Մարտիրոսյան Բ-ը սերտորեն հետևելով
ուսուցչին շրջանում, հետևելով նաև
ժողովին զարգացման զեկամ զեկամ
չեզոքորեն ներկայությունը իրենց շուրջ
հարցերի և զեկամ զեկամ ևս
ևս, երբեք չենք մարտիրոսյան զեկամ
ևս զարգացման ժողովին զարգացման
Երևանի զարգացման զեկամ զեկամ

Գրականության հարցեր

Մարտիրոսյան Բ. Մարտիրոսյան

Գրականության հարցեր

